

завдання та напрямки родинно-сімейного виховання. Так, А.С. Макаренко говорив, що „сім'я – це вже не відокремлена група батьківських володінь. Члени нашої сім'ї від батька до народженої вчора дитини – члени суспільства. Кожен з них несе на собі честь і гідність цього високого звання”.

Тому слід зауважити, що процес виховання у сучасній родині проходить сьогодні в особливо складних умовах, адже він передбачає поєднання споконвічних традицій виховання і нових форм спілкування, взаємин батьків і дітей у сім'ї, яка диктує соціально-економічний уклад життя, нові суспільні норми й вимоги.

ЛІТЕРАТУРА

1. Макаренко А.С. Книга для батьків / Лекції про виховання дітей. – К., 1978. – С. 20-156.
2. Макаренко А.С. Книга для батьків / Про батьківський авторитет. – К., 1998. – С. 263-271.
3. Макаренко А.С. О воспитании / Сост. и авт. вступит. статьи В.С. Хелемендик. – М., 1988.
4. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка. – К., 1978.
5. Ярошинська О. Розвиток поглядів на інститут батьківства у працях вітчизняних педагогів (II половина XIX – початок XX століть) // Рідна школа. – 2003, червень. – С. 63-65.

УДК 371.032:053.67

ГРОМАДСЬКА ДУМКА КОЛЕКТИВУ ТА ЇЇ РОЛЬ У ФОРМУВАННІ ОСОБИСТІСНОГО САМОСТВЕРДЖЕННЯ ШКОЛЯРА

О.В.Безкоровайна
(Рівне)

У статті розглянуто проблему формування громадської думки колективу в педагогічній системі А.С.Макаренка як одного з механізмів реалізації особистісного самоствердження у виховній роботі з учнівською молоддю сучасного освітнього закладу.

Ключові слова: громадська думка, моральні знання, колективна діяльність, учнівське самоврядування, особистісне самоствердження.

В статье рассматривается проблема формирования общественного мнения коллектива в педагогической системе А.С.Макаренко как один из механизмов реализации личного самоутверждения в воспитательной работе с учащейся молодежью современного образовательного учреждения.

Ключевые слова: общественное мнение, личное самоутверждение, моральные знания, коллективная деятельность, самоуправление учащихся.

The article reveals the problem of formation of public opinion of a collective in pedagogical system of A.Makarenko as one of the mechanisms of realization

of personal self-assurance in the instructional work with the pupils of modern educational establishments.

Key words: *public opinion, personal self-assurance, moral knowledge, collective activity, pupil's self-government.*

Постановка проблеми. Людина завжди виступає як член суспільства, координує свої дії з діями оточення, в якому завжди виявляє себе не наодинці, а в сукупності з діями інших. Процес навчання і виховання – це залучення до „колективних уявлень” – соціуму. Проблеми виховання й виховного впливу є предметом дослідження багатьох відомих учених, серед яких А. Макаренко, В.Сухомлинський, А.Алексюк, Ю.Бабанський, І.Д.Бех, В.Бойко, О.Бондаревська, Д.Воронін, М.Головкова, І.Зязюн, С.Карпенчук, А.Коробченко, М.Красовицький, Л. Москалева, Є.Натанзон, М.Окса, О.Савченко, Г.Селевко, М. Фіцула та ін.

Сучасна теорія і практика виховання представлена теоретично виправданим напрямком, в основі якого лежить теорія колективу, розроблена одним із найвідоміших теоретиків у галузі виховання колективу і формування особистості в колективі – А.С.Макаренко. „Не метод парного впливу від випадку до випадку, – пише А.С.Макаренко, – не метод благополучного непротивлення, не метод помірності і тиші, а організація колективу, організація вимог до людини, організація реальних, живих, цільових прагнень людини разом з колективом, – ось що повинно скласти зміст нашої виховної роботи” [1;391]. „Нову Людину потрібно по-новому робити”, – вчив А.С.Макаренко.

Інтереси сучасного виховання вимагають створення такої методики, яка найбільш повно відповідала б управлінню школярів у позитивних діях, яка сприяла б розвиткові волі, формуванню моральних почуттів і моральних звичок, яка забезпечувала б формування позитивної системи ставлення школярів до дійсності і тим самим формуванню стійкої впевненої в собі особистості. „Мажор”, з термінології А.С.Макаренка, неодмінно збігається з оптимізмом, сприяє його зміцненню і внаслідок цього виступає як „каталізатор” ідейності, переконаності і самоствердження особистості.

Метою статті є обґрунтування характеру впливу громадської думки колективу на формування особистісного самоствердження школяра, аналіз педагогічних поглядів А.С.Макаренка з обраної проблеми з подальшим використанням їх у навчально-виховному процесі сучасного загальноосвітнього закладу.

Основний матеріал та результати дослідження. Організація дитячого колективу – не самоціль. Колектив – це фактор, який формує повноцінну, всебічно розвинену особистість, забезпечує здорову моральну поведінку. Наявність організованого дитячого колективу є не лише джерелом накопичення позитивного морального досвіду, але й джерелом створення здорової громадської думки, яка виступає як найсильніший засіб впливу на особистість. Громадська думка дитячого колективу безпосередньо складається зі ставлення дітей до фактів і подій життя первинного і загальношкільного колективів. Вона виникає в ході діяльності. Якщо остання організована

педагогічно недоцільно і, перш за все, протікає не в рамках згуртованого, цілеспрямованого колективу, створюється сприятливе підґрунття для виникнення нездорової громадської думки. Вона підтримує тоді норми почуття хибної товариськості, кругової поруки, ворожого ставлення до вчителів, викривлено виражену самостійність та інші негативні прояви в моральній поведінці школярів. У процесі спільної діяльності, на базі загальних прагнень та інтересів у членів колективу народжується однакове оціночне ставлення до явищ і подій життя колективу, які пов'язані з цією діяльністю: не виконати свою роботу – означає не поважати інтереси колективу; допомгти товаришу – означає турбуватися про честь колективу і т.п.

Громадська думка в дитячому колективі і в колективі дорослих має одну природу. Якщо в середовищі дорослих, збагачених життєвим досвідом, з розвинутою психікою, громадська думка стихійно не може піднятися до рівня теорії, що свідомо спрямовує діяльність, то тим більше це стосується дітей, які не мають достатнього досвіду, зрілої психіки.

Відомо, що розглядаючи систему виховання як виховання через колектив і для колективу і, особливо, виділяючи як один із найважливіших засобів морального впливу на його членів громадську думку – неодмінний атрибут колективу, А.С.Макаренко був у той же час палким прихильником привнесення в середовище вихованців моралі, озброєння якої здійснюють вихователі. З цього приводу він пише: "Вихователь повинен завжди добре знати наступне: хоча всі вихованці і розуміють, що в дитячому закладі їх вчать і виховують, однак вони дуже не люблять зазнавати спеціальних педагогічних процедур і тим більше не люблять, коли з ними нескінченно говорять про користь виховання, моралізуючи кожне зауваження. Ось чому сутність педагогічної позиції вихователя повинна бути прихована від вихованців і не виступати на перший план" [1; с. 93].

Учень формується як цілісна особистість „синтетично”. Тому виховні впливи здійснюються комплексно, у системі, яка відображає конкретні умови виховання. Установлення цієї системи, яка відображає, як у фокусі, усі вимоги до особистості, що формується, усі конкретні умови її становлення як члена колективу і одночасно як яскравої індивідуальності, вимагає високої майстерності від вихователя.

Сутність педагогічного гуманізму за Макаренком: якомога більше поваги до особистості, якомога більше вимогливості до неї, опора на позитивне в особистості. Основу системи талановитого педагога становили ігрові форми виховної роботи, туристичні походи, екскурсії, добре організоване дитяче самоврядування, засноване на елементах військової організації – різновікових загонів і ради командирів. Повага й вимогливість – подвійний діалектичний принцип виховання.

Учитель і учень, будучи членами одного і того ж цілеспрямованого, зайнятого корисною діяльністю колективу, зіштовхуються в процесі діяльності, разом борються за успішну реалізацію її завдань. Саме в цій площині, перш за все, здійснюється виховний вплив. Завдання вихователя як керівни-

ка колективу й одночасно його члена полягає в тому, щоб уміло визначити зміст діяльності, захопити її перспективою учнів, знайти місце в цій діяльності кожному членові колективу (на основі глибокого знання індивідуальних особливостей), брати участь разом з усіма в роботі колективу, боротися за успішне її виконання.

Учитель зобов'язаний озброювати учнів теорією моралі, як було сказано вище, і, спираючись на багатий досвід колективної діяльності, робити їх носіями демократичної моралі, теорії вчинків. Виступ Учителя як особи, що привносить моральні знання в дитячий колектив, неможливо розглядати в плані взаємодії учителя і учнів у площині індивідуальної дії. Моральні знання, які повідомляються вчителем, спираються на моральний досвід колективу, взаємодіють з його громадською думкою.

Громадська думка володіє великою силою. „Сила громадської думки в дитячому колективі, – за твердженням А.С.Макаренка, – цілком матеріальний, реально осягаючий фактор виховання” [1; с. 378]. Громадська думка охоплює своїм впливом усі сторони моральної поведінки, сприяє формуванню моральної свідомості, примушує виправляти моральні звички, загартовує волю.

Узагальнюючи свій багаторічний досвід використання громадської думки як фактора виховання, А.С.Макаренко так охарактеризував її значення: „Контроль громадської думки великого авторитетного і любимого шкільного колективу загартовує характер учня, виховує волю, прищеплює суспільно-корисні навички особистісної поведінки, гордість за школу і за себе як члена цієї славної співдружності. І тоді дитина веде себе не в залежності від зовнішньої обстановки, – в товаристві хороших друзів вона хороша, а серед забіяк і сама хуліган, – вона знає, як себе поводити: за що похвалить поважаний нею колектив і за що засудить. Так народжується в дитині твердість, незламність загартованого характеру, так виховується почуття громадянської честі, обов'язку, усвідомлення поваги стосовно до інших людей” [1; с. 378].

Громадська думка – найсильніший критерій організації поведінки. Вона є мірилом доцільності, розумності поведінки з позиції інтересів колективу. Добре, правильне – те, що сподобається колективу, що він схвалить, погане – те, що суперечить його інтересам, що він обов'язково засудить.

Громадська думка колективу, виникаючи в процесі діяльності, первісно виражається в оцінці одиничних дій, у схваленні або засудженні їх. Вона набуває далі характеру первинних узагальнень, які встановлюють, що добре в поведінці, і що погано. Вона перетворюється поступово у вольову вимогу колективу: „Чини так, а не інакше!”.

Виникаючи початково як неодмінний атрибут колективу, який складається, громадська думка може й повинна стати об'єктом впливу з боку вихователя. Останній може сприяти розвитку її в правильному напрямку, збагаченню учнів новими моральними вимогами і, головне, мотивами поведінки. Ефективною умовою і засобом удосконалення громадської думки є організа-

ція діяльності колективу в процесі навчальних занять, класних зборів, через шкільну пресу. До них справедливо можна пред'явити такі вимоги:

- суворо витримана керівна роль учителя, який привносить моральні факти і моральні узагальнення в дитячий колектив;
- міцна опора на досвід, збагачення знаннями в процесі діяльності;
- широке використання як позитивних, так і негативних фактів при керівній ролі позитивних.

Матеріал навчальних предметів розширює зміст громадської думки новими поняттями, поповнює запас фактів для порівнювання, для оцінки подій; озброює вмінням правильно аналізувати й оцінювати навколишнє, факти і явища реальної дійсності; і, що не менш важливо, озброює чіткими формулюваннями моральних норм, моральних вимог. Аналогічна і роль класних зборів, шкільної преси, які висвітлюють факти моральної поведінки і навчають правильної оцінки їх.

Проведене нами особисто спостереження та окремі експериментальні заходи дозволяють стверджувати, що важливе значення в організації шляхів формування громадської думки має, насамперед, наявність чіткої системи учнівського самоврядування. Учнівське самоврядування є добровільним об'єднанням учнів, мета якого – сформувати в дітях почуття господаря школи, класу, вміння співпрацювати на принципах партнерства, гласності, демократизму.

Сьогодні в більшості шкіл м.Рівне учнівське самоврядування набуває свого подальшого розвитку, йде пошук нових шляхів його удосконалення. Сучасна школа повинна виробити в кожного учня вміння, звичку активно діяти у розв'язанні найважливіших питань життя країни, свого колективу, навчити дітей формулювати, висловлювати та відстоювати власну думку. Вирішення цього завдання можливе тільки на шляху розвитку учнівського самоврядування.

Члени парламенту дітей міста в минулому навчальному році реалізували проект „Твій вибір – ключ до успіху”, провели анкетування близько 400 старшокласників зі знання своїх прав і обов'язків, декілька круглих столів з керівниками міста, міський конкурс „Сучасник і сучасниця”, ток-шоу „Історія успіху” з міським головою, брали участь у всеукраїнських та міжнародних заходах. На міському святі „Випускник -2007” понад 70 випускників усіх шкіл міста презентували власноруч створену композицію „Прощальний вальс”. У цьому навчальному році активно проводиться огляд систем учнівського самоврядування.

Педагоги-організатори шкіл міста працюють над проблемою „Впровадження інноваційних технологій у практику роботи органів учнівського самоврядування шкіл міста”. Для удосконалення їх науково-методичного рівня заплановано проведення психолого-педагогічних семінарів „Інновації у виховному процесі загальноосвітнього навчального закладу”, „Формування громадянської компетентності через роботу дитячої організації”, „Учнівське самоврядування як спосіб організації життя колективу”, „Парламент дітей міста і його співпраця з навчальними закладами”, конкурс педагогів-організаторів „Велика перерва”.

Учнівське самоврядування – важливий елемент моделі виховної системи кожної школи, де кожен учень є не свідком, а учасником шкільного життя. На сьогоднішній день актуальною є соціальна потреба у формуванні такої особистості, яка змогла б розв’язувати як щоденні, так і масштабні завдання, що забезпечують не просто виживання, а й прогрес нації. Таких навичок управління школярі набувають, беручи участь в учнівському самоврядуванні.

Громадська думка, у свою чергу, впливає на формування особистісного самоствердження школяра. Нормальна взаємодія між цими двома явищами, які вивчаються, як показують наші спостереження, вимагають певних умов. До них ми відносимо перш за все наявність „свіжого” досвіду діяльності, який забезпечує не просто правильне оціночне ставлення (яке виникає і на базі старого, давнього досвіду), але й живий інтерес, необхідну емоційну реакцію.

Важливе значення має і друга умова: конфліктна форма виразу громадської думки. Громадське обговорення вчинку, який порушує інтереси колективу, робиться гострішим, бойовим, а учні стають сприйнятливіші до теоретичних узагальнень, якщо зміст вчинку викликає колізію і робить можливим (і в здоровому колективі) боротьбу думок.

Характеристика впливу громадської думки на формування особистісного самоствердження була б неповною, якщо б ми не зупинилися на питанні про механізм самого впливу громадської думки. Вважаючи, що це питання повинно бути предметом спеціального глибокого аналізу з боку психологів, ми дозволимо собі зробити лише деякі зауваження.

Оскільки процес оволодіння особистісним самоствердженням суто індивідуалізований, слід завжди мати на увазі характер впливу громадської думки на виховання і засвоєння морального принципу, установки на поведінку окремої особистості. На нашу думку, процес впливу громадської думки на зміну внутрішньої позиції школяра та успішне прийняття ним моральної норми може відбуватися по-різному.

Громадська думка може викликати сильне відчуття – „вибух”, бурхливу реакцію, опертися на весь устрій особистості школяра і тим самим забезпечити бажаний виховний ефект. Засвоєння моральних вимог школярем не лише за допомогою інтелекту, а з урахуванням усіх сторін особистості, всім її устроєм, породжує нові мотиви вчинків, спонукає до нової дії, більш того, визначає нову лінію поведінки, осмислену й пережиту.

Громадська думка може впливати на особистість не лише через сильний вибух. Можливий і такий шлях, коли підліток або юнак під впливом громадської думки упокорюється, затихає, зовнішньо приєднується до установок колективу, а внутрішньо з ними не згодний. Але оскільки зовнішнє прийняття вимог колективу пов’язане з дотриманням їх у поведінці, поступово накопичується позитивний моральний досвід, підсилення якого згодом призводить до внутрішнього прийняття, засвоєння свідомістю моральної норми.

Громадська думка може впливати на підлітка і юнака поступово, непомітно для нього самого і для колективу, примушуючи його поступатися і змінювати одну позицію на іншу. На якомусь далеко не першому впливі на школяра сили

громадської думки раптом виявляється, що він став іншим, що його поведінка і внутрішня позиція відповідають нормі, вираженої у вимогах колективу.

Висновки. Здорова громадська думка колективу, виступаючи як сильний поштовх до пробудження моральних почуттів, до активних роздумів, до самоконтролю і самопримушування, – є сильним фактором, який формує упевненість і особистісне самоствердження.

У зв'язку з цим видається закономірним те, що мотивом особистісного самоствердження має бути забезпечення моделі суб'єкт-суб'єктивної взаємодії учасників навчально-виховного процесу через розширене демократичне спілкування, створення особистісно орієнтованого виховного середовища, атмосфери психологічного комфорту та позитивного соціально-психологічного статусу в колективі і в соціокультурному просторі загалом.

Підхід А.С.Макаренка до процесу виховання дітей актуальний і сьогодні. Його ідеї знаходять своє яскраве відображення в навчально-виховній роботі сучасних учителів, у допомозі учням усвідомити власну гідність, виробити повагу до самого себе, віру у свої сили.

ЛІТЕРАТУРА

1. Макаренко А.С. Методика організації виховного процесу. – Твори в 7 т. – Т.5. – К., 1954.
2. Борисова З. Антон Макаренко – засновник новаторської педагогіки // Палітра педагога. – 2003. – №3. – С.6-7.
3. Гриценко Л. Розвиток індивідуальності в колективах А. Макаренка // Завуч (Шкільний світ). – 2003. – №3. – С.4 (вкладка).
4. Красовицький М. Відкриємо заново: (Педагогіка А. Макаренка) // Завуч (Шкільний світ). – 2003. – №3. – С.1 (вкладка).
5. Хиллиг Г. Лаборатория и сцена воспитателя А.С. Макаренко // Народное образование. – 2003. – №2. – С.175-182.

УДК 37.01

**ГУМАНИЗАЦИЯ ПРОИЗВОДСТВЕННО-
ХОЗЯЙСТВЕННОГО ВОСПИТАНИЯ
В ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ СИСТЕМЕ
А.С.МАКАРЕНКО**

**Н.Н.Коршунова
(Санкт-Петербург,
Россия)**

Здійснено спробу визначити поняття „виробничо-господарське виховання”. Відображено деякі аспекти дослідницьких матеріалів у сфері гуманізації виробничо-господарського виховання у працях і досвіді А.С. Макаренка.

Ключові слова: гендерний підхід до виховання, гуманізація, трудове і виробничо-господарське виховання.

Предпринята попытка определить понятие «производственно-